

ELŻBIETA DĄBROWSKA

WCZESNOŚREDNIOWIECZNE CMENTARZYSKO KURHANOWE
W RACIBORZU—OBORZE W ŚWIELE BADAŃ Z LAT 1961,
1963—1964

Badane począwszy od roku 1961¹ cmentarzysko kurhanowe w Raciborzu znajduje się w lesie — parku miejskim „Obora”, położonym w odległości 1,6 km od centrum miasta, na prawym brzegu Odry. Las ten pokrywa erozyjny brzeg wysoczyzny wznoszący się na 205 m n.p.m., tj. 25 m nad poziom Odry. Dolina Odry ma w tym miejscu przekrój asymetryczny, a jej prawy brzeg nie posiada rozwiniętych pleistocenijskich terasów rzecznych. Wysoczyzny zbudowane ze żwirów pliocenijskich wznoszą się bezpośrednio nad terasą zalewową. Terasa ta, pomimo że ma w tym miejscu wysokość 3—5 m nad zwierciadłem Odry (wynika to jednak ze współczesnych prac irygacyjnych), pierwotnie była zalewana, czego śladem są starorzecza podchodzące pod sam las „Obora”.

W lesie „Obora” znajdują się trzy grupy kopców: pierwsza — złożona z 13 kopców, wysunięta na północny zachód, bliżej krawędzi wysoczyzny, druga — położona bardziej na wschód w kierunku punktu triangulacyjnego 221 m n.p.m., składa się z trzech dużych kopców oraz śladów kilku dalszych prawie już zupełnie niewidocznych. Grupa trzecia w znacznym od dwóch poprzednich oddaleniu, znajdująca się na pograniczu wsi Markowice, nie została jeszcze w pełni zinwentaryzowana.

Grupa pierwsza, rozciągająca się z północy na południe, składa się 13 kopców. Najdalej na południe i południowy zachód wysunięte są kopce nr 3, 4, 5, 6 ułożone w półkole, którego środek stanowi kopiec nr 2 oddalony od nich o 10—12 m. Pozostałe kopce nr 1, 8, 10 i 11 położone są wzdłuż prostej biegnącej na północny wschód przy wzajemnych odległościach ok. 15—20 m. Kopce nr 7 i 9 znajdują się po obu stronach wspomnianej linii, mniej więcej na wysokości kopca nr 8 (ryc. 1).

Przeciętna wysokość kopców wynosi 75—85 cm, najwyższy ma 101 cm, najniższy 66 cm. Przeciętna średnica kopca wynosi 5,5—6,5 m, przy czym największy kurhan posiada wymiary 8,6 × 7,3 m, najmniejszy zaś 4,6 × 4,6 m. Ustalenie stopnia deformacji pierwotnego wyglądu kopców utrudnia nam stan silnego zarzewienia terenu. Słabe przemodelowanie powierzchni wysoczyzny w tym miejscu, pozostające w związku z małą rolą czynników erozyjno-denudacyjnych, a także charakter podłoża i budowa nasypów, pozwalają przypuszczać, iż pierwotny krajobraz kurhanów nie uległ większym zmianom.

¹ Badania w r. 1961 prowadzone były przez Katedrę Archeologii Polski Uniwersytetu Jagiellońskiego. Począwszy od r. 1963 prace prowadzone są z ramienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Opolu przy współudziale Komisji Archeologicznej Oddziału PAN w Krakowie.

Ryc. 1. Racibórz-Obora. Kurhan nr 2 przed eksploracją

Fot. J. Kozłowski

Omawiane kopce były przypuszczalnie znane badaczom niemieckim, którzy przed rokiem 1939 rozkopali jeden kurhan. Wobec faktu, że wyniki badań nie były publikowane w literaturze, a dokumentacja nie zachowała się, możemy jedynie lokalizować rozkopany kurhan w grupie pierwszej na podstawie relacji autochtonów.

Wstępne badania wykopaliskowe, rozpoczęte w r. 1961 w obrębie grupy pierwszej (wyeksplorowano kurhan nr 1), pozwoliły stwierdzić, iż mamy tu do czynienia z cmentarzyskiem z okresu wczesnośredniowiecznego. Prace kontynuowane w latach 1963 (wyeksplorowano kurhan nr 3 i rozpoczęto eksplorację kurhanu 2) i 1964 (zakończono eksplorację kurhanu nr 2 i wyeksplorowano kurhan nr 5).

Badane kurhany przecięto profilami wzdłuż linii północ—południe i wschód—zachód, eksplorując ćwiartki naprzemianległe. Każdy znaleziony zabytek, ułamki kości ludzkich i węgli drzewnych lokalizowano w pionie i poziomie, dając pełne zestawienie planigraficzne w skali 1:10. W skali tej wykonywano również rzuty poziome (ok. 10 cm) i profile.

W wyniku przeprowadzonych prac stwierdzono, co następuje. Kurhan nr 1 — kształtu kolistego, o wysokości ok. 0,6 m i średnicy ok. 6 m. W nasypie kurhanu (ryc. 4)² wydzielone 3 nakładające się kolejno w poziomie nawarstwienia: brunatnoczarny humus współczesny, jednolitą warstwę gruboziarnistego piasku i żwiru stanowiących właściwy trzon nasypu kurhanu (materiał ten pochodzi z miejscowych żwirów plioceńskich złożonych głównie z otoczaków fliszowych) oraz nikłej warstewki popiołu (o miąższości ok. 1—3 cm) przemieszanej z ułatkami

² Zob. E. Dąbrowska, *Wczesnośredniowieczny kurhan ciałopalny na cmentarzysku Racibórz-Obora*, pow. Rybnik, „Wiad. Archeol.”, t. 29: 1963, s. 80—82.

węgla. Warstewka ta wystąpiła na głębokości 55—60 cm (a więc powyżej poziomu pierwotnego) na przestrzeni ok. $2 \times 1,3$ m. Poza jej obrębem na tym poziomie wystąpiły również skupiska okruchów węgla drzewnego oraz pojawiły się pierwsze fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych, grupujące się głównie na obwodzie kurhanu. W partii północno-wschodniej kurhanu na głębokości 60 cm wystąpiły ciemne soczewy piasku o wymiarach 180×30 cm i 50×60 cm oraz kilka mniejszych wytrażeń o średnicy 10—20 cm.

Na głębokości 70 cm wytrażenia te zresztą zanikają, a wzrasta ilość ułamków ceramiki wczesnośredniowiecznej zalegającej w obrębie domniemanego humusu pierwotnego.

Poziom ten stanowi stropową część eluwiów powstałych na miejscowych żwiarach plicieńskich w wyniku wielokrotnych procesów pedologicznych. Obecnie poziom ten ma charakter iluwium słabo zbielicowanej gleby, której górne eluwialno-akumulacyjne ogniwa zostały usunięte prawdopodobnie tuż przed budową kurhanu. Poziom ten zawiera w części stropowej dość dużą ilość ułamków naczyń neolitycznych, występujących do głębokości 85 cm od szczytu kurhanu (a więc do głębokości 20 cm w obrębie poziomu pierwotnego). Kryteria makrostratygraficzne nie pozwalają na precyzję uchwycenia stropu podłoża, który zlewa się z nasypem. Przyczyną tego jest zarówno jednolity petrograficzny charakter nasypu i podłoża, jak i duża przepuszczalność nasypu i jego mała wysokość.

Inwentarz kurhanu nr 1 stanowiły fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych. Znalaziono także ułamki naczyń neolitycznych i wyroby krzemienne na wtórnym złożu. Naczynia wczesnośredniowieczne wykonane były z gliny koloru brunatnawego, schudzanego dużą domieszką grubo- i drobno ziarnistego tłucznia. Powierzchnia naczyń nierówna, wygładzona. Naczynia ręcznie lepiące, obtaczane jedynie w partii górnej, przy czym ślady obtaczania nie dochodzą do największej wydętości brzuśca. Dna płaskie, wykonane na podsypce, na niektórych odciski osi koła garncarskiego.

Ze znalezionych w obrębie kurhanu ułamków udało się zrekonstruować 3 naczynia. Naczynie 1/1 (ryc. 2a) kształtu workowatego, o brzuścu lekko baniastym, posiada silnie zaznaczone przewężenie pod słabo wychylonym brzegiem. Krawędź brzegu nie rozwinięta, skośnie ścięta na zewnątrz. Dna płaskie, ze słabo widocznym odciskiem osi krążka garncarskiego. Poniżej krawędzi widoczne cztery rowki, bardzo głęboko ryte, tak iż czynią wrażenie taśm plastycznych. Naczynie 2/1 (ryc. 2 b) ma kształt analogiczny do naczynia 1/1. Brzeg nieco bardziej wychylony na zewnątrz, dna płaskie, wykonane na podsypce z wklęsłym odciskiem osi krążka garncarskiego. Ornamentu brak, jedynie przewężenie pod brzegiem silnie zaznaczone.

Naczynia 3/1 (ryc. 2 c) nie udało się w pełni zrekonstruować, wobec wtórnego przepalenia jego fragmentów w ogniu. Kształt naczynia baniasty o silnie zaznaczonym przewężeniu, pod brzegiem gwałtownie wygiętym na zewnątrz. Dna płaskie bez śladów podsypki i odcisków osi. Ornamentu brak.

Z pozostałych ułamków, będącymi fragmentami co najmniej czterech naczyń, z których jednak nie udało się zrekonstruować, należy wymienić 3 fragmenty brzegów oraz 4 fragmenty den. Wszystkie brzegi silnie wychylone na zewnątrz, o krawędziach skośnie ściętych na zewnątrz, przy czym na jednym ślady 4 głęboko rytych żłobków (ryc. 2 d), zbliżonych do występujących na naczyniu 1/1. Dna płaskie, z których jedne prawie całkowicie zachowane z wklęsłym odciskiem osi centralnie umieszczonym (ryc. 2 e).

Kurhan nr 2 — kolisty, o wymiarach pow. $8 \times 7,5$ i wys. 0,8 m. (ryc. 1).

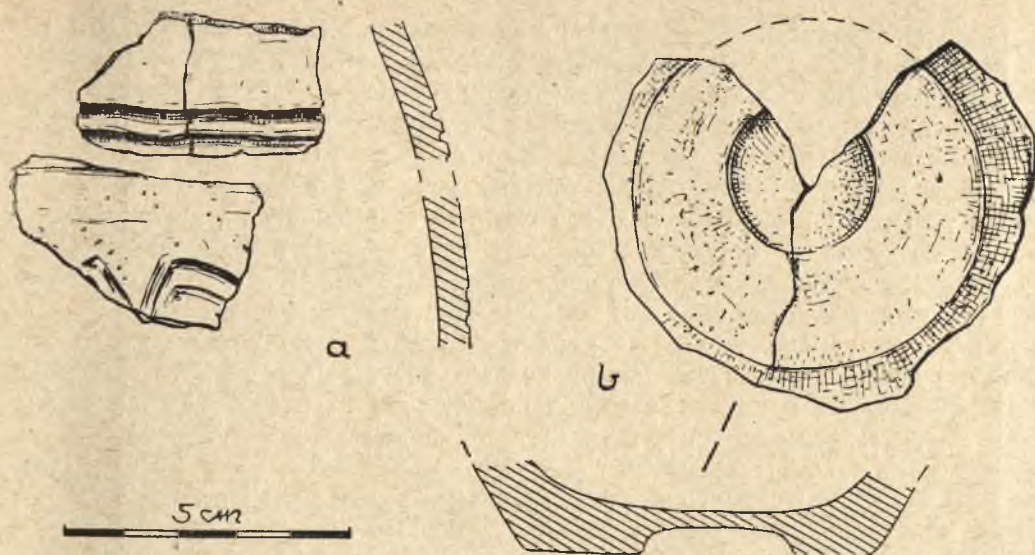
Ryc. 2. Racibórz-Obora. Ceramika z kurhanu nr 1:

a — naczynie 1/1; b — naczynie 2/1; c — naczynie 3/1; d — fragment brzo-
gu naczynia; e — dno naczynia z wklęsłym odciskiem osi krążka garn-
carskiego

Rys. T. Wenhryniewicz

W nasypie kurhanu (ryc. 5) wyróżniono 4 nakładające się kolejno w poziomie (z nieznacznym wypiętrzeniem w centrum kurhanu) warstwy, a to: brunatnoczar-
ny humus współczesny z piaszczystym podglebiem barwy brunatnordzawej, żółty
piasek przemieszany ze żwirem oraz ciałopalenie.

Na szczycie kurhanu w warstwie podglebia wystąpiło duże skupisko kości ludz-
kich wraz z drobnymi ułamkami ceramiki, grupującymi się w jego południowo-za-
chodniej partii. Na spągu podglebia znaleziono ponadto kilka skupisk małych węgli
drzewnych, ilość zaś ułamków kości wyraźnie maleje. W piasku przemieszany ze
żwirem, stanowiącym właściwy płaszcz kurhanu, brak fragm. naczyń, ułamki zaś
kości ludzkich grupują się również na jego obwodzie. W warstwie tej znalezio-
no też neolityczne wyroby krzemienne na wtórnym złożu. Na głębokości ok. 70 cm
od szczytu kurhanu wystąpiła niebieskosiwa warstwa ciałopalna, o niezwykle zbi-
tej konsystencji, zawierająca poza popiołem i pyłem kostnym także liczne ułamki
węgli drzewnych. Warstwa ta, o miąższości 15—30 cm, posiadała kształt elipsoidal-
nej plamy o wymiarach 2 × 3 m. Na jej obwodzie, już w podglebiu, znaleziono
fragmenty kości ludzkich (liczne w partii SW), na zewnątrz od nich na granicy na-

Ryc. 3. Racibórz-Obora. Ceramika z kurhanu nr 2:

a — fragmenty ornamentowanego brzuśca naczynia; b — fragmenty dna z wklęsłym odciskiem osi krążka garncarskiego

Rys. T. Wenhryniewicz

sypu kurhanu stwierdzono dwa skupiska kilkudziesięciu ułamków naczyń wczesnośredniowiecznych. Poniżej ciałopalenia (na głębokości 90—100 cm od szczytu kurhanu) wystąpił zaburzony poziom jasnorudego piasku ze żwirem, zawierający drobne ułamki węgla drzewnego, wyznaczający poziom pierwotny przed budową kurhanu. W warstwie tej na głębokości 92,6 cm w odległości 2,6 m na południe od centrum kurhanu znaleziono fragment bliżej nie określonego przedmiotu żelaznego, noszącego ślady pobytu w ogniu. Ponadto znaleziono tam także neolityczne wyroby krzemienne wykonane z surowca bałtyckiego, jak: wiórki i odłupki oraz półtylczak (sierpak).

Ze znalezionych w kurhanie nr 2 ułamków ceramiki nie udało się zrekonstruować jakichś większych partii naczyń. Możemy jedynie stwierdzić, iż są to fragmenty kilku naczyń, wykonanych z gliny schudzanej dużą domieszką grubo- i drobnoziarnistego tłuczni granitowego (w jednym wypadku tylko piasku), całkowicie ręcznie lepionych (na zachowanych fragmentach brak śladów obtaczania, a nawet mazania poziomego). Na uwagę zasługuje fragment brzuśca zdobiony pasmem linii falistych i dwa fragmenty tego samego brzuśca zdobione pasmem linii poziomych (ryc. 3 a), znalezione na szczycie kurhanu oraz dwa fragmenty dna małego naczynia z wklęsłym odciskiem osi krążka garncarskiego (ryc. 3 b), znalezione na obwodzie kurhanu.

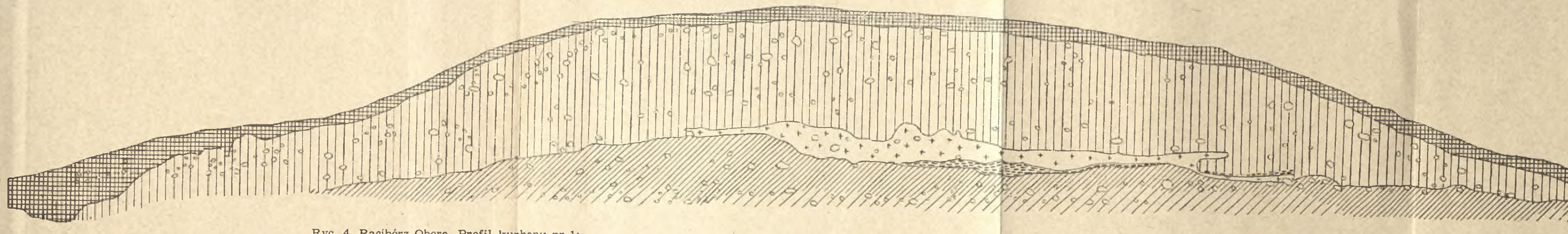
Kurhan nr 3 — kolisty, o średnicy ok. 7,5 m i wysokości ok. 0,7 m. W nasypie kurhanu (ryc. 6) wyróżniono 5 warstw: humus, podglebie, jasnożółty piasek, żwir, ciałopalenie. W partii zachodniej kurhanu nastąpiło na skutek ingerencji w czasach nowożytnych, uszkodzenie pierwotnego układu warstw, w tym jednego ze skupisk ciałopalenia. W obrębie całego nasypu brak jest zabytków ruchomych poza kilkoma fragmentami naczyń nowożytnych i drobnymi ułamkami węgla drzewnego oraz kilkoma ułamkami kości ludzkich na szczycie.

Ciałopalenie występuje na głębokości ok. 50 cm poniżej szczytu kurhanu i posiada miąższość ok. 30 cm przy wymiarach $2,7 \times 1,2$ m, przy czym w jego obrębie możemy wydzielić dwa skupiska występujące w postaci nieregularnych soczew, ograniczonych przewarstwieniami wytrażeń limonitycznych. Ponadto w partii kurhanu uszkodzonej przez wkop nowożytny widoczne są ślady trzeciego skupiska, występującego bezpośrednio poniżej warstwy podglebia na głębokości 20—30 cm.

Na poziomie i nieco poniżej stropu warstwy ciałałopalenia na głębokościach od 56,5 cm do 90 cm poniżej szczytu kurhanu we wschodniej i północno-zachodniej jego partii znaleziono ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej. Z fragmentów tych udało się zrekonstruować trzy naczynia oraz znaczną partię czwartego, z których pierwsze posiada największy rozrzut ($6,36 \times 4,70$ m) wychodzący w partii północnej znacznie poza obręb nasypu kurhanu i otaczający warstwę ciałałopalenia, a pokrywający się częściowo z rozrzutami naczyń 2 ($1,25 \times 1,35$ m), naczynia 3 ($0,5 \times 0,9$ m) oraz naczynia 4 ($3,14 \times 0,8$ m). Ponadto poza fragmentami wymienionych powyżej czterech naczyń, w partii północno-zachodniej kurhanu znaleziono jeszcze drobne ułamki ceramiki wczesnośredniowiecznej i pradziejowej o bliżej nie określonej przynależności kulturowej. Poniżej głębokości 90 cm od szczytu kurhanu występuje zaburzony poziom jasno-rudawo-brunatnego piasku. Z tą serią związane jest pojawienie się począwszy od głębokości 95 cm skupisk eratyków całych i we fragmentach. Jedno z tych skupisk występuje w środkowowschodniej partii kurhanu, następnie zaś tworzą elipsoidalny pierścień na jego obwodzie. Głazy eratyczne, tworzące opisane skupiska, są najprawdopodobniej związane z rezydum silnie zdegradowanej moreny pokrywającej w tym miejscu podłoże preglacjalne. Układ ich ma prawdopodobnie charakter intencjonalny. Nie można jednak wykluczyć możliwości, że niektóre z tych eratyków zalegały i podglebie pierwotnej gleby subfosalnej i podlegały w warunkach peryglacjalnych procesowi wymarzania.

Inwentarz kurhanu nr 3 stanowią wspomniane powyżej cztery naczynia, z których każde reprezentuje nieco odmienny typ. Naczynie 3/3 (ryc. 8 c), o kształcie beczułkowatym, wykonane jest niezbyt starannie z gliny żelazistej, z domieszką gruboziarnistego tłucznia granitowego, całkowicie ręcznie lepione, z nikłymi śladami obtaczania pod samym brzegiem. Zbliżone do naczynia 3/3 w zachowanych owych fragmentach jest naczynie 4/3 (ryc. 8 d) z tym, że w górnej partii naczynia widoczne ślady obtaczania. Pozostałe naczynia wykonane są już znacznie staranniej. Naczynie 1/3 (ryc. 8 a) ulepione z gliny kremowobiałej z prawie niewidoczną domieszką schudzającą, naczynie 2/3 (ryc. 8 b) z gliny żelazistej, z dużą domieszką drobnoziarnistego tłucznia, ręcznie lepione, obtaczane w górnej części (do połowy wysokości brzuśca), przy czym za najdoskonalsze pod względem technicznym należy uznać naczynie 1/3. Wszystkie naczynia ornamentowane. Naczynie 1/3 zdobione jest w górnej partii brzuśca pasmami linii falistej wykonanych sześćozębnym grzebieniem, występujących również po wewnętrznej stronie brzegu. Brzusiec naczynia 2/3 obiega spiralnie pojedyncza linia falista wykonana grubym patykiem. Ornament naczynia 3/3 składa się z pasma linii falistych wykonanych trójzębnym grzebieniem ujętego w ramy pasm linii poziomych wykonanych tym samym grzebieniem, umieszczonego bezpośrednio poniżej przewężenia pod brzegiem. Naczynie 4/3 zdobione jest na brzuścu pasmem łuczkwatych linii falistych wykonanych trójzębnym grzebieniem. Żadne z opisanych naczyń nie nosi śladów wtórnego przepalenia w ogniu.

Kurhan nr 5 — o kształcie nieregularnym, o wymiarach $7 \times 6,5$ m i wysokości ok. 0,8 m. Nasyp kurhanu (ryc. 7) składa się z analogicznych jak poprzednie

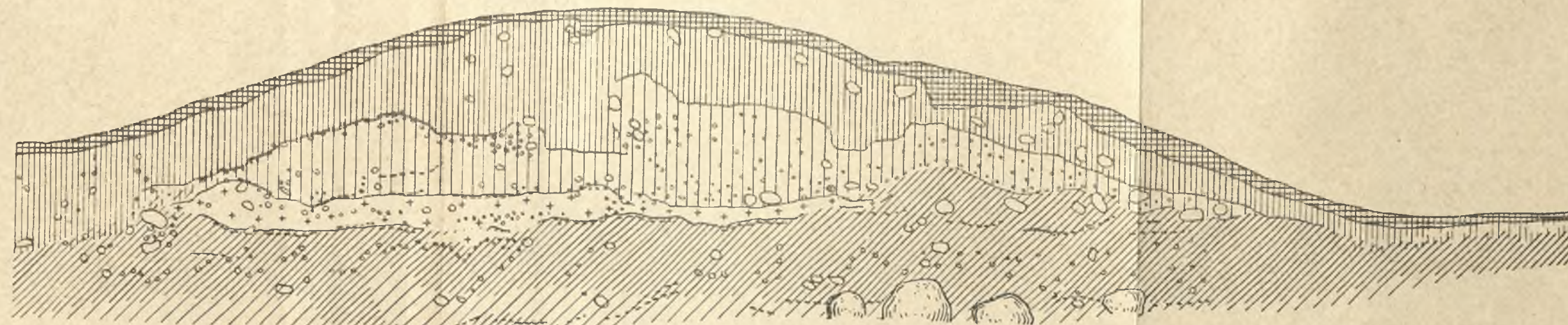
Ryc. 4. Racibórz-Obora. Profil kurhanu nr 1:

a — humus współczesny; b — piasek przemieszany ze żwirem; c — żwir; d — warstwa ciałopalenia; e — piasek przemieszany ze szczątkami organicznymi; f — kamienie

1m

	a		c		e
	b		d		f

Rys. T. Wenhrynowicz

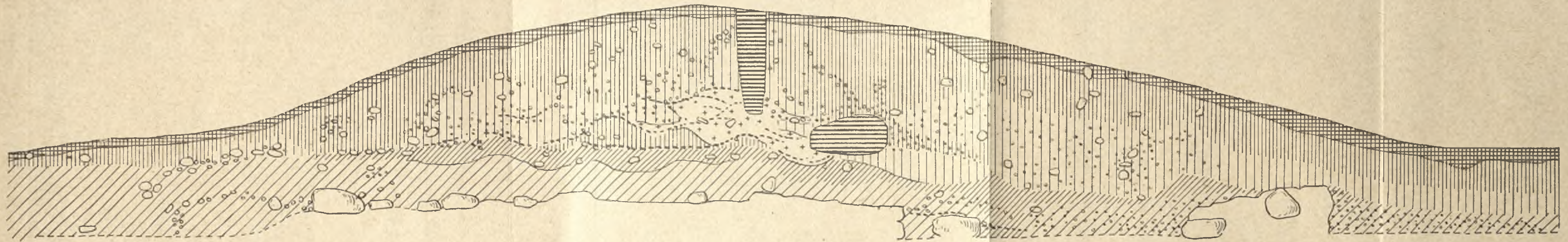
Ryc. 5. Racibórz-Obora. Profil kurhanu nr 2:

a — humus współczesny; b — podglebie; c — jasny piasek przemieszany ze żwirem; d — warstwa ciałopalenia; e — piasek brunatny; f — warstwowany żwir calcowy; g — kamienie; h — wytrącenia żelaziste

1m

	a		c		e		q
	b		d		f		h

Rys. T. Wenhrynowicz

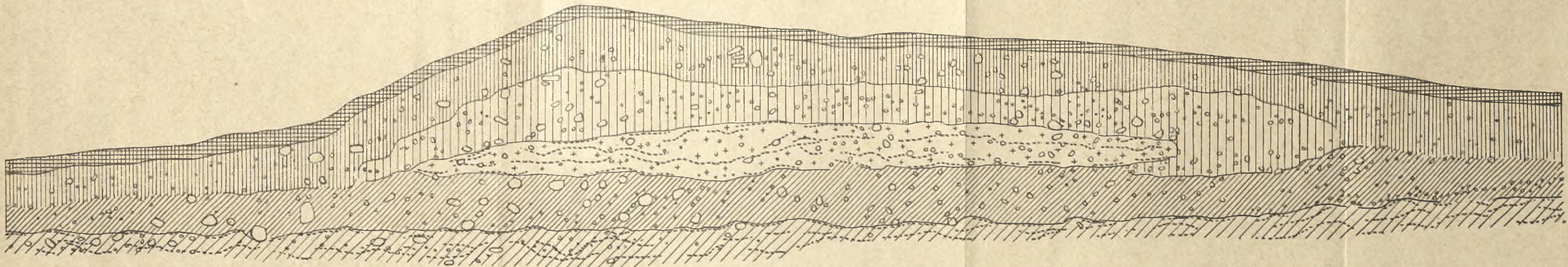

Ryc. 6. Racibórz-Obora. Profil kurhanu nr 3:
 a — humus współczesny; b — podglebie; c — jasny piasek przemieszany ze żwirem; d — warst-
 wa ciałopalenia; e — piasek brunatny; f — warstwowany żwir calcowy; g — kamienie; h —
 wytrącenia żelaziste; i — wkop nowożytny (lisia jama)

1 m

	a		c		e		g		i
	b		d		f		h		

Rys. T. Wenhryniewicz

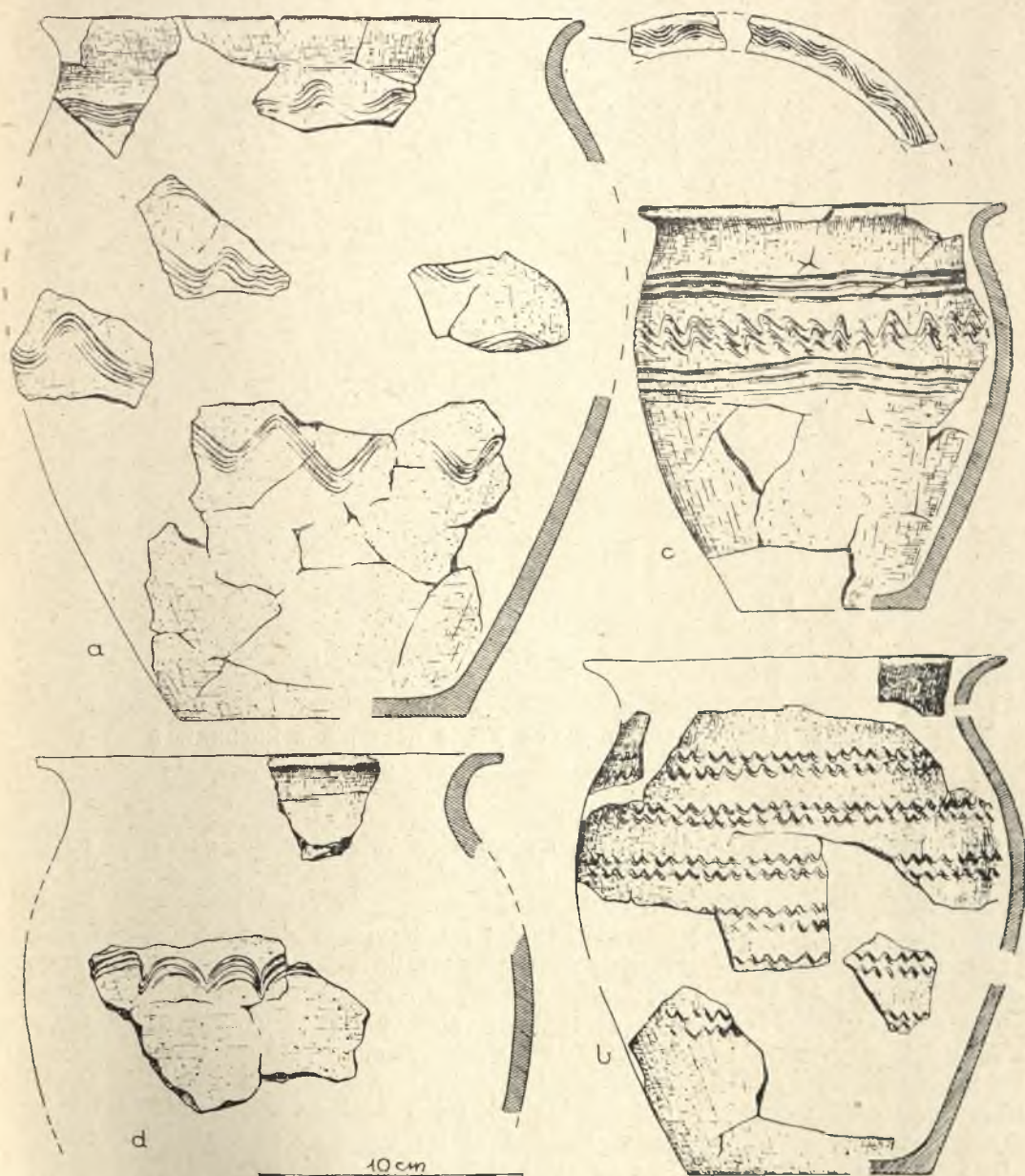

Ryc. 7. Racibórz-Obora. Profil kurhanu nr 5:
 a — humus współczesny; b — podglebie; c — jasny piasek przemieszany ze żwirem;
 d — warstwa ciałopalenia; e — piasek brunatny; f — warstwowany żwir calcowy; g —
 kamienie; h — wytrącenia żelaziste

1 m

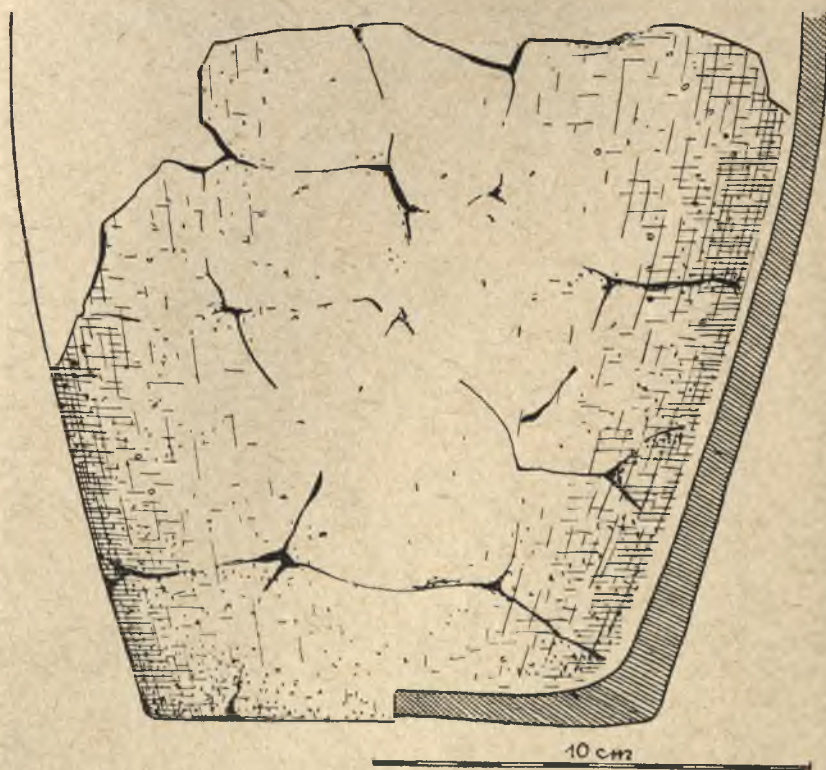
	a		c		e		g
	b		d		f		h

Rys. T. Wenhryniewicz

Ryc. 8. Racibórz-Obora. Ceramika z kurhanu nr 3:
 a — naczynie $\frac{1}{3}$; b — naczynie $\frac{2}{3}$; c — naczynie $\frac{3}{3}$; d — naczynie $\frac{1}{3}$

Rys. T. Wenhrynowicz

Ryc. 9. Racibórz-Obora. Dolna część naczynia z kurhanu 5

Rys. T. Wenhryniewicz

warstw humusu, podglebia, jasnożółtego piasku ze żwirem, ciałopalenia. W podglebiu na szczycie kurhanu znaleziono drobne fragmenty kości ludzkich. Występują one również wraz z ułankami węgla drzewnego w warstwie piasku ze żwirem, ograniczając się jedynie do wschodniej części kurhanu. Na głębokości 40–45 cm od szczytu kurhanu pojawia się warstwa ciałopalenia zajmująca cały jego środek o wymiarach $3,3 \times 3,9$ m i miąższości 20–45 cm, przy czym szczyt kurhanu jest obecnie przesunięty do stosunku do centrum ciałopalenia o ok. 0,5 m na północ. Centrum to wyodrębnia się najlepiej na głębokości ok. 60 cm od szczytu kurhanu i posiada średnicę ok. 1 m. Na południowo-wschodnim jego obrzeżeniu znaleziono stosunkowo duże fragmenty kości ludzkich. Poza zasięgiem ciałopalenia na południowo-zachodnim krańcu kurhanu (ok. 3 m na południe od centrum ciałopalenia) znaleziono skupisko skorup o wymiarach $1 \times 0,4$ m, z których udało się w pełni zrekonstruować dolną część dużego naczynia wczesnośredniowiecznego (pełny rozrzut naczynia wynosi $1,8 \times 2$ m). W sąsiedztwie skupiska znaleziono ponadto silnie skorodowany guzek żelazny? Opisane skupisko zalega na stropie warstwy piasku przemieszanego ze żwirem tworzącego pierwotne podglebie, w obrębie którego, poza drobnymi ułankami węgla drzewnych, znaleziono neolityczne wyroby krzemienne, jak: odłupki, rdzenie, wiórki i sierpaki. Poniżej głębokości 100 cm występuje naturalny poziom zglejowy z licznymi przewarstwieniami żelazistymi. W partii południowo-wschodniej obiektu, pierwotny układ warstw został przecięty rowem o szerokości 1–1,5 m i głębokości ok. 150 cm pochodzącym z czasów nowożytnych. Wobec znalezienia tam obok zabytków nowożytnych przepalonych

kości ludzkich nie można wykluczyć przypuszczenia, iż rów ten został wkopany w pierwotny rów dookólny kurhanu.

Inwentarz kurhanu nr 5, poza wspomnianym powyżej silnie skorodowanym guzkiem żelaznym, stanowi jak dotychczas (w roku 1964 wyeksplorowano tylko trzy ćwiartki kurhanu) dolna część dużego naczynia (ryc. 9). Naczynie to jest wykonane z gliny schudzonej dużą ilością domieszką grubo- i drobnoziarnistego tłucznia granitowego oraz piasku. Posiada ono dno płaskie wykonane na podsypce tłucznia granitowego, ręcznie lepione ze śladami obtaczania w środkowej partii brzuśca.

Zamykając powyższe rozważania należy stwierdzić, iż wszystkie zbadane na terenie grupy pierwszej kurhany w Raciborzu-Oborze reprezentują jeden i ten sam typ obrządku pogrzebowego (resztki zmarłego spalone poza obrębem kurhanu i złożone na pierwotnym poziomie w centrum późniejszego nasypu, otoczone większymi ułankami spalonych kości ludzkich oraz fragmentami naczyń rozbitych o dużym rozrzucie). Widoczne jednak są i znaczne różnice, przejawiają się one przede wszystkim w występowaniu na szczycie kurhanów nr 2, 3 i 5 ułanków kości ludzkich, przy czym w kurhanie nr 2 wystąpiły one wraz z fragmentami ceramiki. W kurhanach nr 2, 3 i 5 brak jest natomiast szczątków organicznych i śladów przepalenia naczyń, jakie stwierdzono w eksplorowanym w r. 1961 kurhanie nr 1. Pełna analiza obrządku pogrzebowego tego cmentarzyska wymaga jednak szczegółowego opracowania i będzie możliwa dopiero po zakończeniu całości badań.

Chronologia cmentarzyska, wobec występowania w inwentarzu przebadanych kurhanów jedynie fragmentów bliżej nie określonych przedmiotów żelaznych, może być ustalona jedynie ramowo od początków wczesnego średniowiecza aż do wieku IX. Kurhany nr 1 i 2 należy uznać przy tym za starsze od kurhanów nr 3 i 5. Naczynia znalezione bowiem w kurhanie pierwszym (a szczególnie naczynie 1/1) wykazują pewne pokrewieństwa z ceramiką najstarszych wczesnośredniowiecznych stanowisk śląskich, jak Gostynia³ i Klenicy⁴, a także z wyróżnioną przez Z. Hilczerówną na terenie południowej Wielkopolski grupą A₁⁵. Grupa ta jest stosunkowo dobrze datowana w oparciu o chronologię zabytków metalowych z zespołu z Bonikowa⁶ i ostrogę z Żytowiecka⁷. Początki jej sięgają przynajmniej przełomu V i VI wieku, a obejmuje ona również cały wiek VII. Gdyby do tego okresu cofnąć datowanie kurhanu 1 z Raciborza-Obory byłby to jeden z najstarszych pochówków tego okresu. Natomiast kurhany nr 3 i 5 należy uznać za nieco młodsze. Naczynia znalezione w kurhanie 3 wykazują znaczne nawiązania z ceramiką małopolską. Na-

³ K. Langeheim, *Ein wichtiger frühslawischer Siedlungsfund vom „Schmieberg“ bei Gustau, kr. Glogau, „Altschlesien“*, t. 7: 1938, s. 85 i nn.

⁴ E. Petersen, *Der Burgwall von Kleinitz, Kr. Gründberg, „Altschlesien“*, t. 7: 1938, s. 69 i nn.

⁵ Z. Hilczerówna, *Z badań nad genezą ceramiki wczesnośredniowiecznej*, „Archeol. Pol.”, t. 8: 1963, s. 318—328. Po oddaniu już do druku niniejszego sprawozdania ukazała się praca Z. Hilczerówny, *Dorzecze górnej i środkowej Obry od VI do początków XI wieku*, Warszawa—Wrocław 1967, w której autorka przytacza omawiane tutaj naczynie jako analogię do wydzielonej przez siebie grupy C, datowanej na VII—X w. (*op. cit.*, s. 95). Ze względu na fakt znacznie jednak prymitywniejszego poziomu wykonania tego naczynia od innych naczyń tej grupy, a zwłaszcza przytoczonych jako analogii egzemplarzy naczyń z terenów Śląska i Małopolski, a także podobieństwa do naczyń z Gostynia i Klenicy, skłonna jestem w dalszym ciągu naczynie 1/1 z kurhanu nr 1 wiązać z grupą A₁ wydzieloną przez Z. Hilczerównę.

⁶ Z. Hołowińska, *Wczesnośredniowieczne grodzisko w Bonikowie w pow. kościańskim*, Poznań 1956, s. 59 i nn.; Z. Hilczerówna, *Naszyjnik brązowy z wczesnośredniowiecznej osady w Bonikowie w pow. kościańskim*, [w:] *Munera archeologica Iosepho Kostrzewski oblata...*, Poznań 1963, s. 343—353.

⁷ J. Żak, *Najstarsze ostrogi zachodniosłowiańskie*, Warszawa 1959, s. 119.

czynnie 1/3 zbliżone jest znacznie do ceramiki białej, datowanej od przełomu VII/VIII do przełomu X i XI wieku (grupa III)⁸, naczynie 3/3 i 4/3 należy wiązać zaś z grupą II ceramiki małopolskiej, datowaną od VI—VII do schyłku VIII wieku⁹. A zatem ceramikę z kurhanu 3 należałoby odnieść do VIII—IX wieku. Chronologia ta może jednak ulec zmianie w toku dalszych badań.

Otwarty problem stanowi również przynależność plemienna opisanego cmentarzyska noszącego zarówno cechy wiślańskie, jak i śląskie, i morawskie. J. Tyszkiewicz umieszcza w dolinie górnej Odry aż po Troję i Cynę wzmiankowane u tzw. Geografa bawarskiego plemię „Lupiglaa”¹⁰. Natomiast J. Szydłowski wiąże je z lokalizowanymi bardziej na południe Gołęzycami¹¹.

*Zakład Archeologii Małopolski IHKM PAN
w Krakowie*

ELŻBIETA DĄBROWSKA

AN EARLY MEDIEVAL CEMETERY OF BURIAL MOUNDS AT RACIBÓRZ—
OBORA IN THE LIGHT OF EXCAVATIONS IN 1961, 1963—1964

The cemetery of burial mounds lies in the wood called „Obora”¹ at a distance of 1.6 km from Racibórz. Three groups of mounds were distinguished. Group 1 consisted of 11 mounds, four of which (nos. 1, 2, 3 and 5) were explored in the seasons 1961, 1963—1964. The average height of the mounds was 75—85 cm. The highest mound measured 101 cm, and the lowest 66 cm. The average diameter varied between 5.5—6.5 m. The biggest mound measured 6.6 by 7.3 m. and the smallest 4.6 by 4.6 m. The area explored was densely wooded and therefore the original shape and size of the mounds were difficult to establish (fig. 4). In all mounds four successive layers were revealed: brown-black recent humus, brownish-red sandy subsoil, yellow sand mixed with gravel and grey-bluish cremation layers with fragments of human bones. The cremation layer was surrounded with broken pottery and deposited on the primary level in the centre of the mound (figs 2, 3, 8, 9).

The barrows showed different burial rites. On the top of barrows 2 and 5 fragments of human bones were found, those of barrow 2 being accompanied by potsherds (fig. 6a). Unlike barrow 1, barrows 2, 3 and 5 did not reveal organic remains or traces of burned potsherds.

Materials from barrows were limited to pottery and to indeterminate iron fragments and therefore only tentative dating from the turn of the 5th/6th to the turn of the 8th/9th centuries was possible. Barrows 1 and 2 are considered older. Another problem demanding consideration is to which tribe did the population belong. The cemetery shows features characteristic of the Vistulian, Moravian and Silesian regions. Besides it lies between areas inhabited by tribes named „Lupiglaas” and „Golenzizi” by the so-called „Bavarian Geographer”^{10, 12}.

⁸ E. Dąbrowska, *Uwagi o chronologii najstarszej wczesnośredniowiecznej ceramiki w Małopolsce*, Sprawozdanie z posiedzeń komisji Oddziału PAN w Krakowie. Styczeń—czerwiec 1963, s. 59.

⁹ Dąbrowska, *op. cit.*, s. 58—59.

¹⁰ J. Tyszkiewicz, *Badania nad wczesnośredniowiecznym osadnictwem górnego dorzecza Odry. Pierwotne brzmienie i umiejscowienie Lupiglaa i Golenzizi tzw. Geografa bawarskiego*, [w:] *Studia z dziejów osadnictwa*, t. I: 1963, s. 7—73.

¹¹ J. Szydłowski, *Osadnictwo wczesnośredniowieczne w dorzeczu górnej Wisły i Odry a zagadnienie lokalizacji plemienia „Golenzizi”*, I Kongres Archeologii Słowiańskiej (w druku).